

УДК 657

С. В. Свірко

д-р екон. наук,
професор кафедри обліку в
кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОБЛІК ВИТРАТ НА ПОЗИКИ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ: МІЖНАРОДНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ПІДХОДИ

В статье рассмотрены и сопоставлены международные и отечественные учетные подходы бюджетной сферы относительно затрат по займам.

In this article is investigated and compared international and home accounting approach of the budget sphere for borrowing costs.

Ключові слова: міжнародні стандарти бухгалтерського обліку в державному секторі, активи, пасиви, що кваліфікуються, витрати, витрати на позики, запозичення.

Етап реформування вітчизняного бухгалтерський обліку бюджетних установ триває вже більше 10 років. Першим найбільш знаковим кроком слід визнати здійснену розробку та запровадження з 2000 року в практику бухгалтерського обліку виконання кошторису нового плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ (з логічним доповненням останнього порядком застосування та кореспонденцією субрахунків) [1, 2]. Відправним моментом у виборі подальших орієнтирів перебудови вказаної складової національної облікової системи став Указ Президента України «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері», згідно з яким Міністерству фінансів та Державному казначейству України доручалось «...протягом 2002 — 2003 року на основі міжнародних стандартів розробити та затвердити національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в державному державного сектору...» [3]. Це положення набуло підтвердження в більш пізньому нормативному документі Кабінету Міністрів України, що затвердив Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 — 2015 роки, в межах якої, серед інших напрямів, передбачено «...розроблення та запровадження єдиних національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку...». Текстова формулювання даної позиція не містить вказівок щодо першоджерела або зразка для

опрацювання, але мета Стратегії дає чітку відповідь на це питання, зазначаючи, що її цілі — «...удосконалення системи бухгалтерського обліку в державному секторі з урахуванням вимог міжнародних стандартів». За цих умов, дослідження позицій міжнародної практики бухгалтерського обліку, що діє в межах суб'єктів господарювання, які за своєю організаційно-правовою формою, функціональним призначенням та характером діяльності аналогічні або максимально наближені до вітчизняних бюджетних установ, є безумовно важливим і потребує проведення вкрай скороченні терміни.

Розгляд та опанування Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі [5], їх порівняльний аналіз із вітчизняною практикою дають змогу стверджувати про якісно-фундаментальні та структурно-значні розбіжності в методологічних та методичних облікових позиціях. Встановлену принципову різницю найяскравіше демонструє МСБОДС 5 «Витрати на позики» [6].

Загалом, під витратами МСБОДС розуміють зменшення економічних вигод або потенціалу корисності протягом звітного періоду у вигляді вибуття чи споживання активів або у вигляді виникнення зобов'язань, що призводять до зменшення чистих активів / власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами власникам [7]. Нагадаймо, що МСБОДС виокремлюють класифікацію витрат за функцією та характером. Серед інших наведених витрат окремо виділяють витрати на позики, які являють собою витрати на сплату відсотків та інші витрати, понесені суб'єктом господарювання у зв'язку із запозиченням коштів. Витрати на позики можуть включати: відсотки на банківський овердрафт, короткострокові і довгострокові позики; амортизацію знижок чи премій, пов'язаних із позиками; амортизацію другорядних витрат, пов'язаних з отриманням позик; фінансові витрати, пов'язані з фінансовою орендою; курсові різниці, які виникають від позик в іноземній валюті в тому розумінні, що вони розглядаються як коригування витрат на сплату відсотків. Важливою позицією щодо порядку обліку витрат на позики є поняття активів, що кваліфікуються. Згідно з МСБОДС під активами в цілому розуміють ресурси, контрольовані суб'єктом господарювання в результаті минулих подій, від яких очікують надходження суб'єктові господарювання майбутніх економічних вигод або які мають потенціал корисності для суб'єкта господарювання (активи, які використовуються для надання товарів і по-

слуг відповідно до визначених суб'єктом господарювання цілей, але які безпосередньо не генерують надходжень грошових коштів, часто визначають як такі, що мають «потенціал корисності»; активи, які використовуються для генерування надходжень грошових коштів, часто характеризують як активи, що втілюють «майбутні економічні вигоди»). В свою чергу, актив, що кваліфікується, являє собою актив, підготовка якого для використання за призначенням або для продажу обов'язково вимагає суттєвого періоду (прикладом активів, що кваліфікуються, є адміністративні будинки, лікарні, активи інфраструктури, такі як шляхи, мости, електростанції, а також запаси, доведення яких до стану, придатного для використання або продажу, обов'язково вимагає суттєвого періоду) [7].

Як і за іншими об'єктами обліку, визначеними в МСБОДС, визнання витрат на позики відбувається на основі біваріантності, тобто наявності двох підходів: базового та альтернативного. Базовий або основний підхід передбачає визнання витрат на позики як витрат у тому періоді, в якому вони понесені. Відповідно до МСБОДС 5 «Витрати на позики» у фінансових звітах розкривається інформація про облікову політику, прийняту для витрат на позики. Альтернативний підхід передбачає, що витрати на позики визнаються як витрати в тому періоді, в якому вони понесені, за винятком суми, яка капіталізується. Зазначимо, що сума, яка підлягає капіталізації, є сукупністю витрат на позики, які відносяться до придбання, будівництва або виробництва активу, що кваліфікується; при цьому ця сума капіталізується як частина собівартості вищевказаного активу [7]. Це означає, що витрати на позики, які безпосередньо відносяться до придбання, будівництва або виробництва активу, включаються в собівартість цього активу. Втім, такі витрати на позики підлягають капіталізації як частина собівартості активу, якщо є ймовірність, що вони приведуть до надходження майбутніх економічних вигод або потенціалу корисності до суб'єкта господарювання, і якщо витрати можна достовірно оцінити. Інші витрати на позики визнаються як витрати того періоду, в якому вони понесені. У разі прийняття суб'єктом господарювання дозволеного альтернативного підходу, останній застосовується послідовно до всіх витрат на позики, які безпосередньо відносяться до придбання, будівництва або виробництва всіх активів суб'єкта господарювання, що кваліфікуються.

Витрати на позики, які безпосередньо відносяться до придбання, будівництва або виробництва активу, що кваліфікується, вочевидь є такими витратами на позики, яких можна було б уникнути, якби не робилися витрати власне на актив, що кваліфікується. Таким чином, якщо суб'єкт господарювання позичає кошти саме з метою отримання конкретного активу, що кваліфікується, витрати на позики, які безпосередньо відносяться до цього активу, що кваліфікується, можна легко ідентифікувати. Втім, існують окремі ситуації та моменти, за яких визначення суми витрат на позики, яка безпосередньо пов'язана з придбанням активу, що кваліфікується, ускладнюється (наприклад, якщо фінансова діяльність суб'єкта господарювання координується централізовано). Труднощі можуть також виникати, якщо економічна група використовує різні боргові інструменти, щоб позичити кошти за різними ставками відсотка, та передає ці кошти на різних умовах іншим суб'єктам господарювання, що входять до складу економічної групи. Кошти, які були позичені централізовано, можна передавати іншим суб'єктам господарювання в межах економічної групи як позики, гранти або вкладення капіталу. Такі передачі можуть бути безвідсотковими або вимагати відшкодування лише частини фактичних витрат на сплату відсотків), а тому для визнання зазначеної суми необхідно застосовувати судження.

Відповідно до МСБОДС 5, якщо кошти позичаються спеціально з метою отримання активу, що кваліфікується, суму витрат на позики, яка підлягає капіталізації щодо цього активу, слід визначати як фактичні витрати на позику, понесені протягом певного періоду, за вирахуванням будь-якого інвестиційного прибутку від тимчасового інвестування цих позичених коштів. Ця позиція МСБОДС 5 описує ситуацію, за якою у результаті угод про фінансування активу в процесі визнання (кваліфікації) суб'єкт господарювання може отримати позичені кошти й понести зв'язані з ними витрати на позики раніше, ніж деякі або всі кошти будуть використані на витрати на отримання активу, що кваліфікується. За таких обставин кошти часто тимчасово інвестують в очікуванні їх використання на отримання активу в процесі визнання (кваліфікації). При визначенні суми витрат на позики, яка підлягає капіталізації протягом періоду, будь-який інвестиційний прибуток, отриманий від таких коштів, вираховується із суми витрат на позики.

Згідно з МСБОДС 5, у межах коштів, позичених узагалі та використаних з метою отримання активу в процесі визнання (кваліфікації), сума витрат на позики, яка підлягає капіталізації, визначається шляхом застосування норми капіталізації до витрат на цей актив. Норма капіталізації повинна бути середньозваженою величиною витрат на позики, що відносяться до позик суб'єкта господарювання і не погашені протягом періоду, окрім позик, здійснених спеціально з метою отримання активу в процесі визнання (кваліфікації). Сума витрат на позики, капіталізована протягом періоду, не повинна перевищувати суму витрат на позики, понесених протягом цього періоду. Слід зауважити, що капіталізації підлягають лише ті витрати на позики, які відносяться до позик суб'єкта господарювання. Якщо контролюючий суб'єкт господарювання позичає кошти, які надходять на контрольований суб'єкт господарювання без віднесення або лише з частковим віднесенням витрат на позики, контрольований суб'єкт господарювання може капіталізувати лише ті витрати на позики, які він поніс сам. Якщо контрольований суб'єкт господарювання отримує безвідсотковий внесок капіталу або інвестиційну субсидію, він не нестиме витрати на позики та не капіталізуватиме будь-які такі витрати. У разі, якщо контролюючий суб'єкт господарювання передає кошти за частковою собівартістю контрольованому суб'єктові господарювання, контрольований суб'єкт господарювання може капіталізувати ту частину витрат на позики, яку він поніс сам. У фінансових звітах економічної групи повну суму витрат на позики можна капіталізувати на актив, що кваліфікується, за умови здійснення коригувань із консолідації для запобігання капіталізації цих витрат контрольованим суб'єктом господарювання. За умов, що контролюючий суб'єкт господарювання безоплатно передав кошти контрольованому суб'єктові господарювання, то ані контролюючий суб'єкт господарювання, ані контрольований суб'єкт господарювання не відповідатимуть критеріям капіталізації витрат на позики. Якщо ж економічна група відповідала критеріям капіталізації витрат на позики, вона могла б капіталізувати витрати на позики на актив, що кваліфікується, у своїх фінансових звітах. За деяких обставин доречно включати всі позики контролюючого суб'єкта господарювання та його контрольованих суб'єктів господарювання в обчислення середньозваженої величини витрат на позики; за інших обставин кожний контрольований суб'єкт господарювання має використовувати

середньозважену величину витрат на позики, яка відноситься до його власних позик.

Якщо балансова вартість або очікувана остаточно собівартість активу, що кваліфікується, перевищує суму його очікуваного відшкодування або чисту вартість реалізації, балансова вартість списується повністю або частково згідно з вимогами інших міжнародних та/або національних стандартів бухгалтерського обліку. За певних обставин сума повного або часткового списання сторнується згідно з цими іншими стандартами.

Капіталізація витрат на позики як частини собівартості активу, що кваліфікується, починається тоді, коли: витрати на отримання активу здійснюються; витрати на позики здійснюються; діяльність, необхідна для підготовки активу до його використання за призначенням або реалізації, виконується. Нагадаймо, що витрати на актив, що кваліфікується, включають лише ті витрати, результатом яких є виплати грошових коштів, передача інших активів або прийняття зобов'язань, які вимагають виплат у вигляді відсотків. Середня балансова вартість активу протягом періоду, з урахуванням попередніх капіталізованих витрат на позики, як правило, є обґрунтовано наближеною величиною витрат, до яких застосовується норма капіталізації в цьому періоді. Діяльність з підготовки активу до його використання за призначенням або до реалізації передбачає більше, ніж фізичне створення активу. Вона включає технічну та адміністративну роботу до початку фізичного створення активу, таку як діяльність щодо отримання дозволу. Проте така діяльність не включає утримання активу в разі відсутності виробництва або вдосконалення, які змінюють стан активу (наприклад, витрати на позики, понесені в ході освоєння земельної ділянки, капіталізуються протягом того періоду, в якому відбувається діяльність, пов'язана з освоєнням; проте витрати на позики, понесені в той час, коли придбана під будівництво ділянка утримується без здійснення діяльності на її освоєння, не відповідають критеріям капіталізації).

Згідно з позиціями МСБОДС 5, капіталізація витрат на позики призупиняється і останні починають визнаватись як витрати протягом тривалих періодів, у яких активне освоєння переривається. Дійсно, в окремих ситуаціях витрати на позики можуть бути понесені протягом тривалого періоду, коли діяльність, необхідна для підготовки активу до його використання за призначенням або реалізації, переривається. Такі витрати є витратами на утримання

частково завершених активів і не підлягають капіталізації. Проте капіталізація витрат на позики, як правило, не призупиняється протягом періоду, коли ведеться значна технічна або адміністративна робота. Капіталізація витрат на позики не призупиняється і в разі тимчасової затримки, яка є необхідною частиною процесу підготовки активу до його використання за призначенням або реалізації (наприклад, капіталізація продовжується протягом тривалого періоду, необхідного для доведення запасів до стану готовності, або протягом тривалого періоду повені, внаслідок чого затримується будівництво мосту, за умови, що такі високі рівні води є звичайними для періоду будівництва в цьому географічному регіоні).

Втім, у разі якщо, вся діяльність, необхідна для підготовки активу, що кваліфікується, до його використання за призначенням або реалізації, фактично завершена капіталізація витрат на позики припиняється. Йдеться про те, що актив, як правило, вважається готовим до його використання за призначенням або до реалізації, коли фізичне створення активу завершено, хоча повсякденна адміністративна робота ще може продовжуватися. Якщо залишається завершити лише незначні елементи (наприклад, інтер'єр нерухомості згідно з технічними умовами покупця або користувача), це означає, що вся діяльність в основному завершена. У разі, якщо будівництво активу, що кваліфікується, здійснюється за частинами і кожна частина може використовуватися, коли ще продовжується будівництво інших частин, капіталізацію витрат на позики слід припинити, якщо вся діяльність, необхідна для підготовки цієї частини до її використання за призначенням або реалізації, є завершеною (освоєння землі під офісний комплекс, який складається з кількох будівель, кожен з яких можна використати окремо, є прикладом активу, що кваліфікується, кожна частина якого придатна для використання в той час, коли ведеться будівництво інших; приклади активу, що кваліфікується, який має бути завершений, перш ніж будь-яка з його частин може бути використана: операційна в лікарні, коли все будівництво має бути завершеним, перш ніж можна буде користуватися операційною; станція очистки стічних вод, на якій здійснюється кілька процесів послідовно в різних частинах станції; міст, який є частиною автомобільної магістралі).

За умов використання альтернативного підходу до визнання витрат на позики, відповідно до МСБООДС 5 у фінансових звітах

розкриває інформація про: облікову політику, прийняту для витрат на позики; суму витрат на позики, капіталізовану протягом періоду; норму капіталізації, використану для визначення суми витрат на позики, які підлягають капіталізації (якщо було необхідно застосовувати норму капіталізації до взагалі позичених коштів).

Розгляд нормативних документів, що регулюють вітчизняну фінансово-господарську практику діяльності бюджетних установ, свідчить не тільки про відсутність такого об'єкту обліку як витрати на позики, але й про нелегітимність здійснення операцій із запозичень в межах діяльності зазначених суб'єктів господарювання. Так, відповідно до п. 3 ст. 21 Бюджетного кодексу України, «бюджетна установа не має права здійснювати запозичення у будь-якій формі або надавати за рахунок бюджетних коштів позички юридичним та фізичним особам, крім випадків, передбачених законом про Державний бюджет України» [8, 9]. Втім, необхідно зазначити, що інструктивна база з бухгалтерського обліку бюджетних установ містить позиції, які вказують на повне облікове обґрунтування проведення операцій із запозичення зазначеними суб'єктами господарювання: йдеться про наявність в плані рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ рахунків 50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», на яких і має здійснюватись відображення зазначених операцій [1]. Таке положення пояснюється тим, що зазначені нормативні документи з питань бухгалтерського обліку бюджетних установ були прийняті за півтора року до прийняття Бюджетного кодексу України — головного нормативного акту, який регулює питання бюджетної системи, у тому числі і бюджетної сфери. З уведенням в дію останнього, наведені рахунки, вочевидь, не застосовуються для відображення неіснуючих операцій бюджетних установ, а розроблена за ними кореспонденція носить виключно довідковий характер [2].

Конкретний приклад демонструє важливу проблему, яка виникає при постановці питання про запровадження МСБОДС в Україні або максимального використання запропонованих міжнародною практикою облікових підходів. Вона пов'язана з тим, що вітчизняне та міжнародне законодавство в галузі цивільного, господарського та бюджетного права встановлюють і закріплюють принципово різні фундаментальні позиції, які і визначають

порядок фінансово-господарської діяльності розпорядників коштів. За цих умов, найбільш ефективний шлях полягає у створенні національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку для державного сектору на основі законодавчо закріпленої і сформованої вітчизняної господарської практики зазначених суб'єктів господарювання з урахування найвагоміших методологічних підходів МСБОДС.

Література

1. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та Порядку застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ: Наказ Міністерства фінансів України та Головного управління Державного казначейства України від 10.12.99 № 114 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi>
2. Про затвердження Інструкції про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ: Наказ Державного казначейства України від 10.07.2000 № 61 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi>
3. Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушень у бюджетній сфері: Указ Президента України від 25.12.01 № 1251/2001 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi>
4. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007 — 2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 № 34 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi>
5. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі // http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=80967&cat_id=80024
6. МСБОДС 5 «Витрати на позики» // <http://minfin.kmu.gov.ua/document/81051/5a.pdf>
7. МСБОДС 18 «Звітність за сегментами» // <http://minfin.kmu.gov.ua/document/81064/18a.pdf>
8. Международные стандарты финансовой отчётности для общественного сектора / А. И. Веренков, Д. К. Долотенкова А. А., Ефремова, Р. Н. Ракшаев, К. Б. Сиволапов. — М.: ICAR, 2001. — 335 с.
9. Бюджетний кодекс України: Закон від 21.06.2001 № 2542-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi>
10. Щодо оптимізації кількості бюджетних установ: Лист Міністерства фінансів України від 25.09.02 № 31-021-3-8/3070 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/law/main.cgi>

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.